

Kaivattuja uusia tuulia Yourcenar-tutkimukseen

Andrea Hynynen: *Pluralité et fluidité antinormatives. Étude sur les transgressions sexuelles dans l'œuvre romanesque de Marguerite Yourcenar*. Åbo: Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi University Press 2010. 522 s.

Åbo Akademin ranskan kielen ja kirjallisuuden oppiaineessa väitöskirjatutkimuksensa toteuttanut Andrea Hynynen on tutkimustyössään keskittynyt Marguerite Yourcenarin (1903–1987) tuotantoon. Niinpä hänen perusteellinen, yli viisisataasivuinen väitöskirjansa käsittelee sekin Yourcenarin romaani-tuotantoa. Hynynen tarkastelee sukupuolen ja seksuaalisuuden sekä normin ja normatiivisuuden kysymyksiä kirjailijan proosassa. Hän painottaa mainittujen kategorioiden rakentuneisuutta, mikä kytkee tutkimuksen feministisen ja queer-teorian lähestymistapoihin. Hän pyrkii tuomaan konstruktionististen, valta- ja sukupuolisensitiivisten tutkimustapojen näkökulmia ranskankielisen Yourcenar-tutkimuksen kentälle, jossa operoidaan huomattavasti essentialistisemmin käsittein.

Hynynen tutkimuksen keskiössä on sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteellistämisen tapoja säätelevä heteronormatiivisuus, joka tulkitaan diskursiivisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuvaksi. Hynynen tutkii, millaisia merkitäyksiä erityisesti sukupuoli ja seksuaali-

lisuus saavat Yourcenarin tuotannossa, jossa antinormatiivisuus ja subversiivisuus tehdään näkyviksi kyseenalaistamalla erityisesti binaarisen sukupuolikäsityksen ja heteroseksuaalisuuden luonnollisuus. Yourcenarin tuotanto tarjoaakin inspiroivan kohteen tutkimukselle, jonka teoriakehyksen muodostavat feministisen ja queer-tutkimuksen parin viime vuosikymmenen aikana tekemät interventiot identiteetin, sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteisiin. Onkin merkillistä, kuinka vastentahtoisesti ja vanhoillisesti romaanisella kielialueella vaikuttavan *études yourcenariennes* -tutkimusperinteen tutkijat ovat tarkastelleet kirjailijan laajan ja monilajisen tuotannon antinormatiivisuutta suhteessa vallitseviin käsityksiin halusta, sukupuolista ja seksuaalisuuksista. Tätä puutetta Andrea Hynynen väitöskirja paikkaa onnistuneesti, ja toivonkin teoksen jatkossa kuluvan ranskankielisen tutkijakunnan käsissä.

Tutkimuskorpuksen kuudesta teoksesta suuri osa on tuttua, todella paljon tutkittua Yourcenaria: *Mémoires d'Hadrien*, *Alexis ou le Traité du vain combat*, *Le Coup de Grâce* ja *L'Œuvre au Noir* – Yourcenarin tuotannon varsin ohittamattomia keskeisteoksia, jotka kaikki on myös suomennettu. Uudenlaisen näkökulman ja käsitteistön ranskankieliseen Yourcenar-tutkimukseen tuomisen ohella *Pluralité et fluidité antinormatives* -tutkimuksen painavinta antia on se tarkkuus ja oivaltavuus, jolla Hynynen käsittelee kirjailijan kahta harvemmin tutkittua proosateosta. Nämä

vähemmän tunnetut ja tutkitut teokset ovat Yourcenarin viimeinen (pienois) romaani *Un homme obscure* Nathanaël Adriensen -päähenkilöineen sekä novelli *Une belle matinée*, joka kertoo Nathanaëlin pojasta Lazaresta. Yourcenarin tuotannolle tyypillisesti näissäkin teoksissa päähenkilöt horjuttavat mieheyteen liitettyjä kulttuurisia stereotypioita. Juuri näiden teosten analyseissään Hynynen rikastaa luentaansa intersektionaalisuuden kysymyksin: hän nostaa sukupuolen ja seksuaalisuuden teemojen rinnalle iän, rodun, etnisen eron ja uskonnon kaltaiset teemat, jotka osaltaan tuottavat samuuden ja erilaisuuden kategorioita.

Hynynen tarkastelee tutkimuksessaan Yourcenarin proosaa hyvin relevantista ja ajankohtaisesta teoreettisesta näkökulmasta. Tutkimuksellaan hän asettuu kaivatuksi sillanrakentajaksi *études yourcenariennes* -suuntauksen sekä angloamerikkalaisten, sukupuolen ja seksuaalisuuden rakentuneisuutta tarkastelevien lähestymistapojen välille. Samalla hän tarkastelee romaanisella kieli-alueella toteutetun ja angloamerikkalaisen tutkimusperinteen eroja ja erimielisyyksiä, jotka liittyvät kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden suhteiden hahmottamiseen.

Hynynen asemoi tutkimuksensa ranskankielisen Yourcenar-tutkimuksen perinteeseen tuoden siihen samalla kaivatuja teoreettisia impulsseja, mikä tässä yhteydessä merkitsee sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitteiden queer-teoreettista problematisointia. Tämä

Foucault-lähtöinen keskustelu käsitteeseen ja teoreettiseen lähtökohtineen on – yllättävää kyllä – ilmeisen uutta ja vierasta teoksen oletetulle kohdelukijannalle. Ennen kaikkea Hynynen selittää oman, varsin eklektisen feministisen ja queerteoreettisen lähestymistapansa käsitteet ja teoriat auki niin, että ne avautuvat sellaisellekin lukijalle, jolle angloamerikkalainen keskustelu ja tutkimusperinne ovat vieraita. Keskeistä tälle tutkimukselle on juuri Yourcenarin proosateosten lähiluku tuoreesta ja teoreettisesti perustellusta näkökulmasta.

Hynynen on päättänyt käsitellä sukupuolta ja seksuaalisuutta kahtena erillisenä mutta monin tavoin toisiinsa kytkeytyvänä kokonaisuutena. Tästä syystä tutkimus jakautuu kolmeen osaan: teoreettiseen johdantoon, binaarisen sukupuolikäsityksen haastamiseen keskittyvään ensimmäiseen osaan sekä toiseen osaan, jossa tarkastelun keskiöön nostetaan analysoitavien teosten keinot kyseenalaistaa heteronormatiivista järjestystä. Queer-tutkijan näkökulmasta tekee kuitenkin mieleni problematisoida tutkimukseen nyt valittu käsittelytapa, jossa sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja käsitellään tiukasti toisistaan erotettuina, kahdessa eri luvussa. Ratkaisu jähmettää helposti sukupuolen ja seksuaalisuuden kaltaiset jatkuvasti muovautuvat, kielellisesti ja kulttuurisesti ylläpidetyt käsitteet näennäisen muuttumattomiksi pitäen nämä käsitteet samalla näennäisesti toisistaan täysin irrallisina.

Lähes koko korpus analysoidaan

vuorollaan sekä sukupuolen että seksuaalisuuden rakentumisen teeman valossa, mutta joidenkin teosten kohdalla tästä poiketaan, eivätkä ratkaisun perustelut mielestäni vakuuta. Esimerkiksi romaanit *Mémoires d'Hadrien* ja *L'Œuvre au Noir* analysoidaan vain suhteessa varsin kapeasti tulkittuun seksuaalisuuden käsitteeseen. *Une belle matinée* -novellia Hynynen sitä vastoin käsittelee ainoastaan sukupuolikäsityksiin keskittyvässä luvussa. Hän esittää, ettei seksuaalisuus ole vielä relevantti käsite tarkasteltaessa teosta, jonka päähenkilö on 12-vuotias nuorukainen. Kritiikkinäni esitän, ettei seksuaalisuutta liene aiheellista hahmottaa ainoastaan tekojen ja suhteiden sarjana vaan halujen, tekojen, fantasioiden sekä myös elettyä sukupuolta muovavana apparaattina. Tämän diskursiivisen koneiston ulkopuolelle eivät siten asetu sen paremmin 12-vuotias renessanssinäyttämön naisrooleihin solahtava Lazare kuin nuorukaisia rakastava keisari Hadrianus tai renessanssiajan Euroopassa vaeltava alkemisti Zénon.

Hynynen on aivan oikeassa selvittellessään työnsä johdannossa tapoja, joilla sukupuoli/sukupuolisuus ja seksuaalisuus eroavat käsitteinä toisistaan. Valittu kaksijakoinen tarkastelutapa hukkaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella niitä jännitteisiä sidoksia, joilla kumpikin kulttuurinen kategoria on osallisena toinen toisensa tuottamisessa ja ylläpitämisessä – niin fiktiossa kuin sen ulkopuolellakin. Ymmärrän, että on perusteltua painottaa sukupuolen ja

seksuaalisuuden akselien toisistaan erillään tarkastelemisen tärkeyttä, kun puhutellaan lukijakuntaa, jolle tämä jäsennyystapa on tuntematon ja mahdollisesti torjuntaa aiheuttava. Toisaalta Hynynen luennat tuovat erittäin vakuuttavasti näkyviin kummankin kategorian historiallisen ja kulttuurisen rakentuneisuuden, sillä hän kontekstualisoi osaavasti analysoimiensa teosten sukupuoli- ja seksuaalisuuskäsityksiä tuottavat diskursit. Kenties kirjoittaja innostuu muovaamaan nyt korostetusti akateemiseksi oppinnäytteeksi asemoituvasta teoksestaan hieman toisin jäsennellyn tietokirjan laajemmallekin lukijakunnalle?

Teoreettisessa johdannossaan Hynynen nostaa keskeisinä teoreetikoina esille Judith Butlerin, Gayle S. Rubinin ja Eve Kosofsky Sedgwickin sekä tarkastelee Michel Foucault'n teoreettisen työn merkitystä tutkimuksessa käytetyn teoriakehikon taustalla. *Seksuaalisuuden historiassaan* Foucault selvitteli tunnetusti mutkikkaasti kääntyvän, sukupuolen ja seksuaalisuuden suhteita jäsentävän käsittekompleksin *sexe/sexualité* genealogiaa. Butler puolestaan siirsi Foucault'n *sexe*-käsitteen yhdysvaltalaisen feministisen teorian *sex/gender*-kontekstiin ryhtyessään selvittämään sukupuolen käsitteen (*gender*) genealogiaa ja sen suhdetta heteronormatiivisuuden diskursiiviseen uusintamiseen. Hynynen voi tulkita tekevän väitöskirjassaan jossakin mielessä Butlerin hankkeen kanssa analogisen eleen. Hän liittyy yhteen romaanisen kielialueen tutkijoille

ominaista tapaa hahmottaa sukupuolen/sukupuolisuuden käsitteitä ja siitä ratkaisevasti eroavaa angloamerikkalaista perinnettä.

Kuten queer-teoreetikot ovat painotaneet, myös puhe antinormatiivisista seksuaalisuuksista edellyttää ensin vallitsevan sukupuolikäsityksen ja sukupuoli-järjestyksen dekonstruoimista. Tätäkin kysymyskokonaisuutta Hynynen pohdiskelee varsin onnistuneesti johdannossaan sekä temaattisesti painottuvissa, monitahoisissa teoslunnoissaan. Queer-teoreettisen diskurssin ja ranskankielisen tutkimuksen yhteen saattamisen tiellä on monia kielellisiä, kulttuurisia ja asenteellisia esteitä, joita Hynynen tutkimuksessaan tekee näkyviksi. Hän asettaa vuorovaikutukseen kaksi keskenään ristiriitaista tapaa hahmottaa sukupuolta ja seksuaalista halua sekä niiden suhdetta kieleen ja toisistaan poikkeaviin akateemisen kirjoittamisen konventioihin.

Väitöskirjassaan Hynynen onnistuu kiitettävästi kommunikoimaan valitsemalleen kohdeyleisölle, siis tutkijayhteisölle romaanisella kielialueella, jotain uutta ja olennaista pohjoismaisessa tutkimuskontekstissa omaksutusta tavasta hahmottaa sukupuoleen, seksuaalisuuteen, rotuun, etnisyyteen ja laajemminkin intersektionaalisuuteen liittyviä näkökulmia. Pohjoismaisella kontekstilla viitataan tutkimukselliseen paikkaamme, jossa tarkastelemme yhtä lailla angloamerikkalaisia kuin romaanisiakin tutkimusparadigmoja ulkoapäin pohdiskellen väistämättä niiden lähtökohtia ja rajoituk-

sia suhteessa omiin kielellisiin ja kulttuurisiin erityispiirteisiimme. Tässä Hynynen konteksti suomenruotsalaisena, kumpaankin tutkimusparadigmaan paneutuneena tutkijana mahdollistaa hienosti sillanrakentajan position ranskalaisen (tai laajemmin romaanisen) ja angloamerikkalaisen käsitteistön ja ajattelutavan välillä. Hän jaksaa avata queerteoreettisen paradigman lähtökohtia selväsanaisesti ja paneutuneesti tuottaen kiinnostavia mutta samalla hyvin maltillisia luentoja käsittelemistään teoksista. Kattavan asiasanaluettelon puuttumista jäin harmittelemaan, sillä sellainen lisäisi laajan ja perusteellisen tutkimuksen käytettävyyttä.

Pia Livia Hekanaho

Väitöskirja Lassi Nummen lyriikan puusymboliikasta

Mikko Turunen: *Haarautuvat merkitykset. Puukuvasto Lassi Nummen lyriikassa*. Tampere: Tampere University Press, 2010. 411 s.

Mikko Turusen kotimaisen kirjallisuuden alaan kuuluva tutkimus *Haarautuvat merkitykset. Puukuvasto Lassi Nummen lyriikassa* on ensimmäinen väitöskirja modernisti Lassi Nummen runoudesta. Aikaisemmin Nummen tuotantoa on tutkinut erityisesti Katriina Kajannes,

joka on väitellyt Nummen proosatuotannosta ja kirjoittanut monografian tämän varhaislyriikasta. Alempia opinnäytteitä ja tieteellisiä artikkeleita Nummesta on kirjoitettu runsaasti. Esimerkiksi kirjailijan 70-, 75- ja 80-vuotisjuhlapäivien kunniaksi julkaistuissa juhlakirjoissa on eritelty hänen lyyristä tuotantoaan. Mikko Turusen työn pitkäjänteisyyttä osoittaa se, että hän on kirjoittanut Nummen puusymboliikasta artikkelin jo vuonna 1998 antologiassa *Suuri fuuga. Artikkeleita 70-vuotiaalle Lassi Nummelle*.

Turusen väitöstutkimuksen aineisto käsittää tuotteliaan Nummen koko runotuotannon aina esikoiskokoelmasta *Intohimo olemassaoloon* (1949) nykypäivään saakka. Aineisto kattaa siis kaikkiaan vaikuttavan 60 vuoden ajanjakson! Pois ovat rajautuneet vain Nummen tilausrunot ja lehdissä julkaistut runot. Kaikkiaan materiaalina on 21 runokokoelmaa ja kolme runojen yhteisnidettä. Tekijän proosatuotanto ei sisälly aineistoon, vaikka siihen – erityisesti varhaisen *Maisema*-teoksen (1949) puukuvastoon – soveltuvissa kohdin viitataan.

Turusen temaattisen tutkimuksen keskeiskohteena on Nummen lyriikan puusymboliikka. Työn alussa Turunen määrittelee tehtäväkseen puukuvaston kuvaamisen, sen käytön ja rakentumisen analysoinnin. Lisäksi hän ilmoittaa haluavansa selvittää kuvastosta nousevat merkitykset ja tulkintavaihtoehdot. Lähtökohtaisesti Nummen lyriikan puukuvaston analysoiminen vaikuttaa motiivoidulta tehtävältä – niin runsasta

puukuvasto näyttää olevan pelkästään runojen otsikoiden perusteella. Tähän runsauteen ovat kiinnittäneet huomiota myös kriitikot. Turunen viittaa Harri Englundin vuonna 1987 ilmestyneeseen arvosteluun, jossa ironisesti todetaan, että jos kaikki Nummen runoista löytyvät ”puut koottaisiin yhteen, voitaisiin perustaa tuottoisa saha” (18).

Turusen työ edustaa lyriikan tutkimuksessa vakiintunutta trooppien tutkimusta: siinä keskitytään kuvaston selvittämiseen tai tiettyyn aiheeseen liittyvien kielikuvien analysointiin. Vaikka harjoitettu lingvistinen, strukturalistinen ja uskriittinen ote juontuukin lyriikan tutkimuksen aiemmilta vuosikymmeniltä, tutkimus on monelta osin kiinni myös viime vuosina julkaistun suomalaisen lyriikantutkimuksen lähestymistavoissa. Anna Hollstenin väitöskirjaan Bo Carpelanin tuotannosta sitä yhdistää trooppitutkimuksen näkökulma. Marjut Kähkösen väitöskirjaan Helvi Hämäläisen lyriikasta löytyy puolestaan yhtymäkohtia kognitiivisen metaforateorian soveltamisesta. Kaikille kolmelle työlle on yhteistä myös se, että tutkittava aineisto on poimittu usealta vuosikymmeneltä, mikä asettaa töihin samankaltaisia haasteita esimerkiksi periodin poetiikan muovailemisessa.

Turunen esittää johdannossaan pikkutarkasti kuvan ympärillä käytyä teoreettista keskustelua 1900-luvun alusta näihin päiviin asti ja päättyy painottamaan kognitiivista otetta. Väitöskirjan rakenne on pohdittu: perusteellisen ja laajan

teoriaosan jälkeen kirjoittaja liukuu yksityiskohtaiseen analyysiin. Tekstin painoarvo kasvaa työn loppua kohden. Ensimmäisessä analyysiluvussa Turunen selvittelee aluksi puun roolia Nummen runojen maisemassa. Sitten hän tulkitsee käsittemetaforan puu on ihminen kautta, miten Nummen runoissa puu näyttäytyy ihmisen kaltaisena. Viidennessä ja kuudennessä luvussa analysoidaan puukuvas-
ton hengellisiä merkityksiä ja ajan kokemista, Nummen runouden keskeistämää. Seitsemännessä luvussa keskitytään Nummen lyriikan kuolematematiikkaan ja sitä kautta myös muun muassa metalyrisyyteen. Kahdessa viimeisessä luvussa siirrytään metafysiisyyden tulkinnasta runon minän esteettisen kokemisen tulkintaan, jossa painottuvat esimerkiksi ekfrasis-runot ja runojen poliittis-historialliset yhteydet.

Operatiivisena työkaluna Turunen käyttää semanttisen yhteisalueen käsitettä. Se on innovatiivinen muodostelma, jossa näkyvät muun muassa strukturalistisen kielitieteen ja kognitiivisen metaforateorian vaikutukset. Käsitteellä tarkoitetaan metaforisten ilmausten osien yhteisiksi näyttäytyviä piirteitä, jotka muodostavat yhteisen merkityskentän. Semanttista yhteisaluetta on aiemmassakin tutkimuksessa pyritty käsitteellistämään. Esimerkiksi I. A. Richards on puhunut vertailuperustasta tai -pohjasta tai semanttisesta perustasta, Suomessa Liisa Enwald on kirjoittanut merkitysristeyksestä ja Tuula Hökkä merkityskeskittymästä. Turunen mallissa on myös yhtäläisyyttä

esimerkiksi Benjamin Hrushovskin viitekehysanalyysin kanssa. Ilmauksia, jotka sijoittuvat Hrushovskin mallissa kahteen tai useampaan viitekehykseen, voitaisiin hyvinkin luonnehtia semanttisen yhteisalueen käsitteellä.

Turunen korostaa, että hänen tutkimuksensa ”paikantaminen teoreettisella kentällä on hankalaa” (32). Työ on kuitenkin kiistatta lingvistinen. Käytettyjen lähteiden kautta korostuvat myös uskriteikki ja strukturalismi. Turunen painottaa erityisesti velkaansa uskriteikiin lähiluvulle, vaikka toisaalta väittääkin, ettei hänen menetelmäänsä ”kuitenkaan tarvitse sitoa uskriteikkiin, sillä vastaava erittely on lyriikantutkimukselle laajemminkin ominaista” (33).

Rajauksistaan huolimatta Turunen on käytännössä lähilukua hyödyntävä uskriteikko, jonka kiinnostus on myös lingvistiikassa ja kognitiivisessa metaforateoriassa. Hän on pedantti lukija, joka kääntää kaikki kivet työssään ja lisää nootin kaikkiin mahdollisiin kohtiin. Vaikka runoanalyysit ovat oivaltavia, työtä on paikoin raskas lukea raskaan nootituksen ja monien graafisten esitysten takia. Tarkka lähiluku aiheuttaakin sinänsä ansiokkaan työn keskeisimmät ongelmat. Yksittäisen runon kytkennät runosarjaan tai teoskokonaisuuteen unohtuvat herkästi, kun Turunen perkaa tarkkaan Nummen tuotantoa. Vaikka hän keskittyy erityisesti tutkimuksensa alun käsitteilyluvuissa Nummen lyriikan *Raamattu*-kytköksiin, viittaukset kirjalliseen perinteeseen ja erityisesti kytkökset Nummen

edustamaan modernismin perintöön voisivat olla voimakkaammin läsnä työssä.

Intertekstuaalisuuden Turunen kokee lähtökohtaisesti ongelmalliseksi, kun hän toteaa sen vaarana olevan, että vanhempi teksti saattaa tulla tulkinassa liian hallitsevaksi. Myöskään vertailevaan tutkimusotteeseen tutkija ei ole päätynyt – tutkimusekonomiseen näkökulmaan vedoten hän ei halua esimerkiksi vertailla Nummen lyriikan puukuvastoa muiden modernistien, kuten Paavo Haavikon tai Helvi Juvosen, vastaaviin kuvastoihin.

Mietintää herättää erityisesti, että keskustelu modernismista loistaa lähes tulkoon täysin poissaolollaan. Onko tämä valitun metodin seurausta? Jos Nummi aloitti lyyriikkona 1950-luvun taitteessa, jolloin alettiin puhua myös lyriikan modernismista ja sen kuvakäsityksestä, eikö olisi ollut hedelmällistä pohtia enemmän, miten Nummen lyriikka suhtautuu juuri ajanjaksolla virinneeseen keskusteluun kuvasta?

Turunen pyrkii väistelemään kysymystä Nummen puukuvaston modernistisuudesta jo työn alkumetreiltä lähtien. Ensinnäkin hän kertoo, että ”kirjallisesti määrittävät kontekstit (modernismin runousoppi, periodi) eivät ole runolähtöisen tarkasteluni keskiössä” ja että ”modernismikysymys tai vertaileva kierros modernistisessa lyriikassa ei ole mitenkään systemaattisesti esillä” (16). Toiseksi hän on lähtökohtaisesti sitä mieltä, että Nummen seitsemälle vuosikymmenelle sijoittuva runotuotanto on liian laaja modernismin runousopin mukana

kuljettamiseen: ”1950-luvun ohjelmallisten kuvakäsitysten painottaminen ei sovi koko tuotannon tarkasteluun ja vain viitteellisesti Nummen varhaisteoksiin” (15–16). Eikö juuri tämä huomio olisi tarjonnut kontekstualisoimiseen välineitä? Miksi Nummi erottautui lyriikallaan 1950-luvun kuvakeskustelusta pysyttämällä osin perinteisessä kuvakäsityksessä? Miten tämä erottautuminen näkyy hänen puukuvastossaan?

Turunen kertoo myös keskittyvänsä kokoelmakokonaisuuksien analyysin sijaan yksittäisiin runoihin, sarjoihin ja osastoihin. Syyksi ratkaisulle hän esittää perusteluksi seuraavan: ”Nummen suhteellisen laajat kokoelmat koostuvat keskenään hyvin erityyppisistä osastoista, joiden välille ei aina piirry yhteistä kuvallista tai temaattista jatkumoa, kuten sarjojen ja osastojen sisällä. Yhtenäinen teossidonnainen tarkastelu olisi keinotekoisista suhteista runojen sisällöistä luontevasti syntyviin teosrajat ylittäviin ryhmittelyihin.” (14.) Käytännössä tämä kokoelmakokonaisuuksien osittainen sivuuttaminen johtaa siihen, että Nummen tuotanto näyttääytyy analyysissa kovin yhtenäisenä, ikään kuin yhtenä laajana taideteoksena. Näin esimerkiksi Nummen runouden kuvakäsityksen kehitystä ei johdannon jälkeen pohdita.

Turunen ei ole tämänkaltaisissa työn rajausongelmissa yksin: samaan hankaluuteen törmäävät kaikki runudentutkijat, jotka yrittävät tutkia vuosikymmeniä vaikuttaneen lyyriikon tuotannon

poetiikkaa. Miten analyyseissa voi ottaa huomioon periodien muuttumisen? Miten voi käsitellä yksityiskohtaisten runoanalyysin ohessa sitä, kuinka vuosikymmeniä kirjoittaneen runoilijan lyriikka on muuttunut ajan saatossa?

Vaikka olen edellä osoittanut muutamia metodin valinnasta johtuvia ongelmakohtia Turusen työssä, pidän hänen tutkimuksellista otettaan vahvana. Hän johdattelee lukijansa taitavasti ja perinpohjaisesti Nummen lyriikan kuvastoon. Hienoa luettavaa ovat erityisesti tutkimuksen seitsemäs ja kahdeksas luku, joissa käsitellään puukuvaston yhteyttä kuolematematiikkaan ja metalyyrisyteen.

Erityistä kiitosta Turunen ansaitsee myös perusteellisesta johdannosta, jossa käydään läpi yksityiskohtaisesti dokumentoiden ja puntaroiden trooppitutkimuksen viimeiset suuntaukset. Jos lyriikantutkija etsii informatiivista suomenkielistä katsausta tropologiaan, Turusen tutkimus tarjoaa tarkkaan dokumentoidun aarreaitan.

Outi Oja

Danten *Komedian* kotouttaminen Suomeen

JOHANNA MÄLKKI: *Mitä etevin runoteos. Dante Alighierin JUMALAISEN NÄYTELMÄN vastaanotto suomalaisessa kirjallisuusinstituutiassa 1851–2000.* HELSINKI: SKS, 2009, 312 s.

Dante Alighieri (1265–1321) lienee Shakespearen ohella modernin Euroopan tärkein klassikko, johon kunkin aikakauden on täytynyt ottaa kantaa. *Commedian* tekijää oma aika sekä juhli että paheksui. Savonarola poltatti hänen teoksiaan Firenzessä roviolla 1497. Portugalin inkvisitio tuhosi harhaoppisen *Commedian* kaikki kappaleet 1600-luvulla ja valistuksen aikana se joutui Voltairen hampaisiin groteskin uskonnollisuutensa vuoksi, kunnes romantiikka Johan Wolfgang von Goethen, Friedrich Hegelin ja Friedrich von Schellingin johdolla palautti Danten suurteoksen kunniapaikalle, jossa se on pysynyt muiden muassa T.S. Eliotin, Samuel Beckettin, Jorge Luis Borgesin, Seamus Heaney'n ansiosta.

Commedian vastaanotto todistaa hyvin Jan Mukařovskyn klassikkoteorian. Se on teos, jossa on tarttumapintaa aikakaudesta toiseen sekä hyväksyville että torjuville lukijoille. *Commediasta* tuli kotimaassaan menestys, koska kaikki ymmärsivät Danten italiaa, mutta sen maine vahvistui myös brändäyksestä. Tekijä itse oli antanut vaikutusvaltaiselle tukija-lukijalleen Cangrande della Scalalle

kirjeessä tulkintaohjeet sekä erikseen selittänyt oman runousoppinsa teoksessa *Vita nuova*. Jo varsin pian ilmestyi *Commediasta* useita kommenttiteoksia. Boccaccio kirjoitti Danten elämäkerran ja piti julkisia luentoja hänen tuotannostaan. Kuulu prosaisti lisäsi eepoksen nimeen attribuutin *divina*. Ja loppu onkin historiaa.

Johanna Mälkkiä ennen Suomessa on ilmestynyt vain yksi Dante-väitöskirja, Johan Chydeniuksen *The Typological Problem in Dante. A Study in the History of Medieval Ideas* (1958), aatehistoriallinen tutkimus. Mälkki tekee kirjallisuushistoriallista perustutkimusta, kun hänellä on ollut tutkittavana *Commedian* historiasta sen vastaanotto Suomessa 150 vuoden ajalta. Erinomainen aihe, sillä maailmalta meille -suuntaista reseptiotutkimusta ei ole paljon tehty, ellei ota huomioon positivistista vaikutustutkimusta. Johanna Mälkki ei kuitenkaan tutki Danten eepoksen resipoitumista suomalaisen kirjallisuuteen eli esikuvana olemista vaan sen tuloa kirjallisuusinstituutioon. Työtä voi pitää uutena avauksena reseptiotutkimukseen, sillä se kiinnittää huomion tutkijoihin, kriitikoihin ja kääntäjiin lukijoina ja kirjallisuuden välittäjinä.

Mälkin tutkimustehtävä on kahdensuuntainen: tekijä haluaa selvittää, miten *Divina commedia* on Suomessa esitelty ja tutkittu ja miten sen käännökset suomeksi ja ruotsiksi on vastaanotettu kriittikeissä ja kirjallisuudentutkimuksessa. Vastaanoton lisäksi tekijä on analysoinut

käytettyjä käännösstrategioita. Tutkimustehtävän tekee vaativaksi se, että reseptioaineisto on heterogeenistä (lehtiartikkeleita, tutkimuksia, arvosteluja, käännöksiä) ja sitä on yli sadan vuoden ajalta. On sekä teoreettiset että metodiset haasteet siinä, miten syvälle voi mennä toisaalta vastaanoton kontekstin, toisaalta Danten teoksen käännösten analyysissa. Aiheessa riittäisi työtä kokonaiselle tutkimusryhmälle, saati yhdelle tutkijalle.

Johanna Mälkki on hankkinut tarvittavat työkalut reseptioteoriasta ja käännöstieteen alalta klassisen hermeneuttiselle tutkimusmetodilleen. Pidän hyvin perusteltuna tutkimuksen rakentamista kronologian varaan, jolloin tekijä onnistuu luomaan havainnollisen kuvauksen siitä, mitä Danten eepokselle on Suomessa eri aikoina tapahtunut. Sen lisäksi hän luonnostelee Danten eurooppalaisen reseption vaiheet pääpiirteissään.

Johanna Mälkin väitöskirjan ansiot ovat ennen muuta aineiston hallinnassa. Tekijä antaa äänen monille keskustelijoille. Näin tulee elävöitettyksi historian tapahtuminen yhden teoksen ympäristössä. Tutkija käyttää myös itse puheen- vuoroja esittäen kriittisiä kommentteja.

Danten reseptio alkoi Mälkin mukaan varsinaisesti 1800-luvun puolivälissä, jos unohdetaan *Komedian* 1600-luvulla lukenut Kristiina-kuningatar ja 1400-luvun ulkomailla käyneet oppineet, joilla oli periaatteessa mahdollisuus saada tietoa Dantesta. Kirjastonhoitaja Johan Gustaf Frosterus esitelmöi Dantesta ja hänen komediastaan Porthan-juhlassa 1851 ja

julkaisi aiheesta 78-sivuisen tutkielman. Kun Nils Lovénin *Dantes Godomliga komedi* ilmestyi Ruotsissa 1855–1857, J. V. Snellman kehotti arvostelussaan maanmiehiään hankkimaan tämän teoksen. Hänen kulttuuripoliittiseen ohjelmaansa kuuluivat maailmankirjallisuuden merkkiteosten käännökset. Niiden oli määrä kehittää oman maan kirjallisuutta ja sen lukijoita, mitä suinkaan kaikki eivät varauksetta uskoneet. Runoepoksesta oli saatu suomeksi vasta muutama näyte: Oskar Uotilan käännös Helvetin kolmannesta runosta ilmestyi opiskelijoiden runoalbumissa *Kaikuja Häimeestä* (1886). Kaarlo Forsman (myöhemmin Koskimies) kokeili viidenteen runoon kalevalanmittaa (1898).

Romaanisen filologian professori Werner Söderhjelm epäili vielä 1900-luvun alussa suomenkielisen lukijakunnan kykyä vastaanottaa Danten teosta. Juhani Aho sai silloin kuitenkin tahtonsa lävitse, ja eduskunta perusti 1908 Kirjallisuuden Edistämisrahaston ulkomaisten merkkiteosten käännösprojektia varten. Näin Eino Leino sai rahoituksen *Jumalaiselle näytelmälle* (1912–1914). L. Onervan mukaan kansa oli tullut ”Dante-kypsäksi”, mutta Viljo Tarkiaisen mielestä teosta kannatti hankkia vain ”sivistyneimpien paikkakuntien” kirjastoon. Sitä moitittiin liian kiireellä toimitetuksi, eikä Leinon tarjoama nootitus antanut tarpeeksi tietoa ymmärtää Danten maailmaa.

Kirjallisuudentutkijoillakin oli oma tehtävänsä vaikuttaa lukijoiden valistamisessa. Esimerkiksi Eino Railo esitteli

laajasti Dantea *Yleisen kirjallisuuden historiassaan* ja Werner Söderhjelm monografiassaan *Dante – muutamia ääriviivoja* (1916). Mälkin tutkimuksesta käy herkkulisesti ilmi, miten monitasoisesti kirjallista kulttuuria ohjailtiin viime vuosisadan alussa.

Mälkki osoittaa vastaanoton kahtiajakautuneisuuden. Dante seppelöidään juhlavalla kunnioituksella ja hänen runotaitoaan ylistetään raikkaan havainnolliseksi ja eläväksi (mm. Mikko V. Erich, Kaarlo Koskimies, Onni Okkonen), mutta kääntäjät saavat osakseen kritiikkiä, vaikka heidän työtään pidetäänkin kulttuuritekona. Sama toistuu, kun toisen maailmansodan jälkeen seuraa uusi Danten nousu Suomen kirjallisuuden Elina Vaaran *Jumalaisen näytelmän* myötä (1963).

Miksi *Komedian* toinenkaan tuleminen ei onnistunut? Outi Nyytäjä, joka Vaaran suomennoksen arvostelussa 1964 alkoi tuulettaa Danten tunkkaista lukukammaria, kehotti lukijan hylkäämään teokseen liittyvät juhlat odotukset ja kohtaamaan sen avoimin mielin. Suurin ongelma oli kuitenkin kieli. Kumpikin suomennos vaikutti Nyytäjästä ”samanlaisilta”, siis vanhahtavilta. Vaara ei ollut pystynyt ottamaan tarpeeksi etäisyyttä Leinoon. Toisaalta monet olivat jo omaksuneet leinolaisen sanonnan, kuten romanistiauktoriteetti Tauno Nurmela tunnusti Vaaran arvostelussa.

Mälkki kuvaa elävästi vastaanoton ristiallokkoa, joka on käynyt korkeana

Suomessakin. On kamppailtu biografisteina siitä, millainen Dante oikein pyhiinvaellusmatkaa tekee. Eino Leinolle hän on rajojen rikkoja, poikkeusyksilö, ihmiskunnan suunnannäyttävä, nietzscheläinen henki ja Lauri Pohjanpäälle taas uskon sankari. Tyyni Tuulion naisnäkökulmasta Dante on suuren rakkauden runoilija, jonka henkisen kehityksen saa aikaan nainen Beatrice, tuo maallisista naisista kaikkein suurimman kunnianosoituksen osakseen saanut muusa. Mälkki nostaa esille aiheellisesti romanisti Tuulion monipuolisen toiminnan Danten promoottorina maailmansotien välisenä aikana.

On hyvä, ettei tutkimuksesta unohdettu suomenruotsalaisten pyrkimys ruotsintaa Dantea. Ulkomailla opiskellut oppikoulun opettaja Aline Pipping julkaisi pian Leinon jälkeen Helveti-osan ruotsiksi ja koko teoksen vuoteen 1924 mennessä. Ruotsinmaalainen kritiikki torjui sen riimillisyyden vuoksi. ”Fröken Pippingille” osoitettiin virheitä Mälkin mielestä ”ylimitoitetusti ja lähes häpäisevästi”, vaikka tunnustustakin tuli. Pipping jatkoi kuitenkin käännostensä hiomista ja ruotsalaisen toimituskunnan tuella *Inferno* ilmestyi 1965, *Skäreliden* 1966 ja *Paradiset* 1968.

Suomessa ja muualla on väiteltä ennen muuta käännöstrategiasta, käännetäänkö mahdollisimman tarkasti sisältöä ilman riimitystä vai runollisesti ja mitallisesti. Nykylukija ei kaipaa runomittoja vaan Danten yksinkertaista kieltä, suomennosta, jota ei olisi luettu

romantiikan silmälasien lävitse vaan renessanssin realismiin raikkaassa ulkoilmassa katse ennakkoluulottomasti kohti mahdollisia maailmoita. Sitä suorastaan vaatii Johanna Mälkin inspiroiva tutkimus.

Kiitokseni eivät valitettavasti tavoita enää tekijää, joka kuitenkin väittelyluvan saatuaan jaksoi vielä vaikeasta sairaudesta huolimatta viimeistellä työnsä julkaisukuntoon.

Leena Kirstinä

Kansallinen tutkimus jalkautuu väentupaan

Kukku Melkas et al. (toim.): *Läpikulkuihmiä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Helsinki: SKS, 2009. 252 s.

Kukku Melkaksen päätoimittama kokoomateos *Läpikulkuihmiä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa* valaisee esimerkillisesti sitä, kuinka 1990-luvun kansallisuutta ja kansakuntaa koskeva teoreettinen keskustelu on laskeutunut aineistoihin ja konkreettisiin tutkimuskysymyksiin. Samalla tutkimus on jalkautunut useisiin rinnakkaisiin ja lähialueen tutkimussuuntauksiin.

Läpikulkuihmiä on Turun yliopiston ”Kuviteltu kansa, kuviteltu sivistyneistö – suomalaisen omakuvan murros”

-tutkimusprojektin tuotos, jossa esiintyy seitsemän kirjoittajaa. Teoksen tematiikka liittyy suomalaisuuden takaa löytyvän yhteiskunnallisen aseman ja identiteetin tutkimukseen 1900-luvun alun kirjallisuudessa ja kuvaamataiteessa. Teoksen julkilausuttuna lähtökohtana on Annamari Sarajaksen vuonna 1962 teoksessa *Viimeiset romantikot* ilmestynyt tutkielma ”Routavuodet ja kansakuvan murros”. Se on ollut vaikutusvaltainen kirjallisuushistoriallinen analyysi niin kirjallisuuden tutkimuksessa kuin yhteiskuntatieteissäkin. Käsillä oleva teos pyrkii arvioimaan uudelleen Sarajaksen näkemyksiä, eritoten hänen käsityksiään sivistyneistön ja kansan suhteista.

Pitkäikäinen ja vakiintunut jako herroihin ja kansaan on jo alun perin ollut karkea, merkityksiltään liikkuva ja usein tarkoitushakuinenkin. Väljästi määriteltyjen ryhmien välissä havaittiin jo varhain epäräjäisiä identiteettiryhmitymiä, joista vakiintui nimitys ”välitilan ihminen” ja joita käsiteltiin taajaan myös vuosisadan vaihteen kaunokirjallisuudessa. *Läpikulkuihmisiä* pyrkii paikantamaan välitilaihmissä kaunokirjallisista teoksista, esityskonventioista ja ajan kuvataiteesta.

Kun välitilan ihmiset yksilöityvät, he saavat sukupuolen ja yhteiskunnallisen aseman. Esiin nousee ennen muuta naisia, maalta kaupunkiin saapuneita piikoja ja palvelustyttöjä. Mutta tapaamme myös tutun ”nousukkaan”, jonka kirjallisia esiintymiä ja muutoksia arvioi Lea Rojla aihepiiriin johdattelevassa artikkelissaan ”Sivistyksen ihanuus ja

kurjuus – suomalaisen nousukkaan tarina”.

Nousukkaalla tarkoitettiin alun perin kansan parista sivistyneistöön pyrkivää henkilöä, mutta käsitteen merkityssisältö muuttui verraten nopeasti. Kun Juhani Aho viittasi nousukkaalla taloudellista vaurautta tavoittelevaan äkkirikkaaseen, siirtyi käsitteen painopiste 1900-luvun alussa yhä enemmän sivistyksen ja kulttuurin kautta yhteiskunnallista arvostusta kurkottavaan hahmoon. Painopisteen muutoksen Rojola arvelee aiheutuneen yleisesti kansakunnan yhtenäistämisyhtymien luomasta paineesta.

Muutosta voisi avata myös Norbert Eliaksen tapaan uusien keskiluokkien syntymisestä ja niiden sisäänrakennetuista poliittisista tavoitteista, jotka saivat muotonsa yhteiskunnan luokkarakenteen muutoksesta. Suomenkielinen kansallisuusliike haki 1800-luvun puolivälistä lähtien yhä selvemmin poliittista vaikutusvaltaa, ja se haki sitä nimenomaan kulttuurin nimissä. Sivistyksen ja kulttuurin nimissä harjoitettua yhteiskunnallista toimintaa, kuten suomenkielisten kulttuuri- ja taideinstituutioiden ja koulujen rakentamista, valtaa pitävä yläluokkainen ruotsinkielinen eliitti ei voinut suoralta kädeltä torjua poliittisina hankkeina. Näin uusi keskiluokka hankki nopeasti asemia, mutta piti mielellään kiinni edelleen tavoitteidensa epäpoliittisuudesta eikä halunnut jakaa ”kulttuurin” sisälle kätkeviä poliittisia oikeuksia uusille, alhaaltapäin nouseville ryhmitymille.

Kansallinen kulttuuriohjelma muodosti rakennusaineekset myös uuden keskiluokan identiteetin muodostukselle: sivistyksen avulla luotiin itsetuntoa ja lujitettiin omaa arvomaailmaa. Kun työväenliike järjestyi vuosisadan vaihteessa, sen oli helppo omaksua vastaavankaltainen kulttuurinen ohjelma osaksi omaa identiteetin muodostusta. Tästä kehityskulusta tarjoo mitä oivallisimman näytteen *Pohjajähti*-trilogian räätäli Adolf Halme.

Suomalaiseen kansallisuuskäsitteeseen ei alun perin kuulunut poliittisen subjektin käsitettä, saati poliittisia oikeuksia. Työväenkirjallisuus syntyi 1900-luvun työväenliikkeen sekä työväen lehdistön myötä. *Työmies*-lehden perustamisen myötä vuonna 1895 työväestö sai äänenkannattajan ja julkisen tilan, johon sivistyneistön kontrolli ei ulottunut.

Kati Launis tuo esiin kirjoituksessaan ”Työväen Maamme-kirja” työväenkirjallisuuden oman äänen ja tilan avautumisen julkisuudessa poliittisesti motivoituneena vastaesityksenä topeliaaniselle isänmaalle. Kössi Kaatran, Esa Paavo-Kallion ja Hilja Pärssisen teoksien kautta suomalaisuus näyttäytyy yhteiskunnallisen luokan näkökulmasta. Samalla hajoaa keskiluokainen etuoikeus määritellä suomalaisuutta ylhäältä ja ulkopuolelta.

Heidi Grönstrand tarkastelee laajasti suomenruotsalaista kirjallisuutta saaristolaiskuvauksista aina mondeeniin dagdrivare-kirjallisuuteen artikkelissaan ”Saariston ristiriitainen kutsu ruotsinkielisessä kirjallisuudessa”. Kirjoitelma on

valaiseva ja hyödyllinen, koska kansallisten teemojen tarkastelua ruotsinkielisessä kirjallisuudessamme esiintyy harvoin tutkimuksessa suomalaisen kehityksen rinnalla. Jo esitysyhteys avaa konkreettisesti ja välittömästi osuvia vertailukohtia. Lukijaa ei ehkä yllätä, että yhteiskunnalliset rakenteet eivät muutu siirryttäessä kielestä toiseen.

Grönstrand lähtee liikkeelle maalauksesta, mikä on monen muunkin artikkelin kytkentä laajempaan kulttuuriseen koordistoon. Teoksessa esiintyy kirjallisuuden rinnalla kuvataide erityisen hyödyllisesti, ja tutkimusta voi pitää onnistuneesti monitieteisenä, etenkin kun se soveltaa monitieteisyyttä sulavasti käytännön analyysiin.

Kiinnostavalla tavalla kirjan tutkimusmateriaaliksi osuu Tutta Palinin tiivis ja notkeasti kirjoitettu analyysi Pekka Halosen maalauksen *Isäntärenki* mieshenkilöstä ja *Iltahetki kesällä (rannalla istuja)* naisahmosta. Palin osoittaa monivivahteisesti, kuinka Halosen kuvataiteen välitilahahmoissa risteilee ristiriitaisia sosiaaliseen asemaan ja identiteettiin liittyviä tunnusmerkkejä, henkilökohtaista varmuutta ja sosiaalista epävarmuutta.

Kuvataiteellinen lähtökohta on myös Kukku Melkaksen piika-hahmoa koskevassa tutkielmassa ”Palvelustyttö sivistyneistön peilinä”. Helena Westermarckin maalauksessa *Silittäjättäret* (1883) kuvataan kahta nuorta työläisnaista. Melkas liittää aiheen ranskalaisessa kirjallisuudessa yleisiin pesijättäriin ja silittäjättäriin, joita pidettiin ilman muuta seksuaali-

moraaliltaan arveluttavina. Westermarck kuvaa kuitenkin palvelijattarensa reippaina kunnon naisina ja tarjoaa konventios-ta poikkeavan tulkinnan aiheesta. Palvelustytön surullinen tarina on keskeinen aihe vuosisadan vaihteen kirjallisuudessa ja Maila Talvion *Pimeän pirtin hävityksen* jälkeen suoranaisten buumi. Teema saa koskettavan kuvauksen Sillanpään *Hiltussa ja Ragnarissa*, jossa tietämättömyys, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka mahdollistavat arkisen alistamisen, kuten Melkas osoittaa.

Seksuaalisuutta tarkastelee niin ikään Maarit Leskelä-Kärki Helmi Krohnin romaaneissa sekä kirjailijan kirjeenvaihdossa. Krohnia ei yhteiskunnallisen taustansa puolesta voi lukea samalla tavalla läpikulkuihmiseksi kuin keittiön puolella hääräviä palvelustytöitä, mutta sikäli kyllä, että hän käsitteli aikaansa nähden avoimesti ja rohkeasti naisen seksuaalisuutta. Leskelä-Kärki tuo esiin aikalais-kauhustelijoiden käsityksiä, mutta valaisee myös sellaisia varhaisia ymmärtäjiä kuin Rolf Lagerborg, joka arvosteli avoimesti vallitsevia kaksinaismoralistisia käsityksiä.

Jussi Ojajärven vastakarvainen analyysi Sarajaksen tutkielmasta asetuu kirjan yhteenvedoksi. Ojajärvi lukee tarkasti Sarajaksen artikkelia ja paljastaa siitä ristiriitaisuuksia ja piilomerkitä, joista tulevat esiin Sarajaksen ”ideologiset” oletukset ja sitoumukset. Näitä ovat ennen muuta kansakuvan murroksessa Leinon kansaan kohdistuvan pettymyksen paljastuminen pettymykseksi sivistyneistöön. Ja sekin mistä Leino ei kansassa

pidä, on oikeastaan työläisen haju, josta Sarajaskaan ei halua mitään tietää. Ensinänsä vastusta Ojajärven päätelmiä, mutta tulokseen päädytään runsaiden ja sekavien käänteiden kautta.

Ilman muuta kansan ja sivistyneistön suhde oli poliittinen aihe, vaikka siitä ei kirjoitettu isoin kirjaimin. Ojajärvi ei nähdäkseni taustoita Sarajaksen kirjoitusta omaan aikaansa. Huomaamatta jää ensiksikin kirjallisuushistoriallisen konteksti, joka kiteytyy Rafael Koskimiehen *Elävän kansalliskirjallisuuden* kaiken tasoittavassa ja silittävässä tulkinnassa kirjallisuutemme ”kansallisesta” kehityksestä. Siinä kaikki vieras, epäyhtenäinen ja moniaineksinen – siis kosmopoliittinen, ruotsinkielinen ja venäläinen – oli poistettu. Sarajaksen essee on korjausliike tälle Koskimiehen kansallista omahyväisyyttä pursuavalle tulkinnalle, joka tympäisi sodanjälkeistä kirjallista polvea ja joka 1960-luvun alussa veti loppuhenkäksiään.

Toinen tärkeä taustayhteys on Raoul Palmgrenin sodanjälkeisen pamfletin *Suuri linja* yritys kaapata Leino ja hänen edustamansa ”kulttuurisuomalaisuus” kansandemokraattisen liikkeen yksityisomistukseen suomalaisen sivistyshistorian uudelleen tulkinnassa. Riveillä ja rivien välissä kiisteltiin siis siitä, kenelle kansa tai Leino – ja samoin kuin Kivi – kuuluivat ja millä ehdoilla. Sarajas kävi kisaa parhaaksi katsomallaan formaatilla, esseellä.

Kansallinen alemmuudentunne ei ole Suomessa muoti-ilmiö vaan pysyvä ilmiö, jonka muodot vain vaihtelevat. Monet

humanistiset tutkimusprojektit julkaisivat nykyisin – tiedehallinnon käskystä ja mieliksi – kansallisen tutkimuksen piriin kuuluvia tuloksiaan englanniksi. *Läpikulkuihmissä* on otteeltaan ja kysymyksenasetteluiltaan suomalaisen humanistisen tutkimuksen ja oppihistorian ytimessä. Pidän teoksen erityisenä ansiona, että se on kirjoitettu suomeksi ja suomalaiselle tutkijayhteisölle, joka kykenee sitä lukemaan, arvioimaan ja arvostamaan.

Jyrki Nummi